

**MTA Law Working Papers
2014/17**

**Milyen feltételekkel beszélhetünk
értelmesen a szuverenitásról?
Egy metaelmélet kiindulópontjai**

Blutman László

**Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences
Budapest**

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

**Milyen feltételekkel beszélhetünk értelmesen a szuverenitásról?
Egy metaelmélet kiindulópontjai**

1. Szuverenitás: az értelemadás feltételei a kommunikációban
 - 1.1. A szuverenitás szó használata - három alaphelyzet
 - 1.2. Van elvi esély rá, hogy a szuverenitás alatt ugyanazt értsük?
 - 1.3. A szuverenitás fogalmának (fogalmainak) világossá tétele
 - 1.4. Mire utal a szuverenitás szó?
 - 1.5. A szuverenitás szó performatív használata
 - 1.6. A szuverenitás szó értelmes használata
2. Tudományos beszéd a szuverenitásról: elméletkritikai körvonalak
 - 2.1. A belső és külső elméletkritika
 - 2.2. Belső elméletkritika: konzisztencia-próba
 - 2.3. Belső elméletkritika: koherencia-próba
 - 2.4. Milyen értelemben van a szuverenitásnak tartalma? A tudományos szuverenitás-ipar táptalaja

Egyes esetekben „nem pusztán azt mondjuk, amit nem tudunk;
valójában nem tudjuk, hogy mit mondunk.”
(Peter F. Strawson)¹

Áttekintve jó néhányat a szuverenitással foglalkozó munkákból, az látható, hogy azok a szuverenitás szó alatt a legváltozatosabb jelenségeket értik. Ritka az, amikor két szuverenitás-felfogás jelentős mértékben, ellentmondás-mentesen egybeesik egymással. Voltaképpen azt sem tudjuk biztosan, hogy a szuverenitás szóval hány elkülöníthető fogalmat jelölünk, azaz hány jelentése van (Beszélünk szuverén államról, szuverén népről szuverén személyiségről, stb.). Ami biztos, hogy nem egy jelentéssel számolhatunk. Így, aki általában beszél szuverenitásról könnyen tévútra tévedhet, vagy semmitmondásba keveredik.

Ilyen körülmények között felmerül a kérdés, hogy miképpen beszélhetünk értelmesen a szuverenitásról, azaz a szuverenitás szó használatának milyen alkalmazási feltételei lehetnek.² A következőkben ezt vizsgálom.³

* LL.M, PhD, habil.; egyetemi tanár (Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar). Ez az írás az MTA TK Jogtudományi Intézete és a K 108790 számú OTKA-program Államtudományi Kutatócsoportja által szervezett, „Az állam szuverenitása: eszmény és/vagy valóság” című tudományos konferencián (2014. március 21.) elhangzott előadás szerkesztett és kibővített változata.

¹ Peter F. Strawson: Az érzékelés és a jelentés határai. Osiris, Budapest 2000. 15.

² A szuverenitás szó használata alatt természetesen e szó más alakjainak használatát is értem. Az értelmes használat kérdését felvetette már pl. Nagy Boldizsár: Az abszolútum vágyáról és a tünékeny szuverenitásról. In: A szuverenitás káprázata. (Szerk.: Gombár Csaba és mások) Korridor, Budapest 1996. 227-261.

³ A következőkben a szuverenitás vizsgálatánál a politika és a jog területére koncentrálok, és itt is elsősorban (bár nem kizárólag) az állami szuverenitás lebeg a szemem előtt. Ez nem jelenti azt, hogy a következtetésem ne lennének alkalmazhatók - legalább részben - a szuverenitás fogalmát alkalmazó egyéb területeken.

1. Szuverenitás: az értelemadás feltételei a kommunikációban

1.1. A szuverenitás szó használata - három alaphelyzet

Alapkérdés az, hogy amikor a szuverenitás szó használatakor miképpen közvetítjük, hogy mit értünk alatta. Három alaphelyzetet különböztetek meg.

(1) *Kommunikációs töltelék.* Létezhet olyan helyzet, amikor a szuverenitás szó használója egyszerűen semmit nem ért a szó alatt. A nyelvészet, nyelvfilozófia ismeri azt a jelenséget, amikor a kommunikációban egy-egy szónak nincs észrevehető vagy azonosítható funkciója. Egy gondolat nyelvi kifejezésformájának része ugyan, de nem része a gondolatnak. A nyelvi kifejezésforma más szavai hívják fel a szót laza asszociációk útján.

Van, aki az ilyen szóhasználatot „*locsozásnak*” nevezi („*gabbling*”, *Gilbert Ryle*) vagy kissé elegánsabban és tiszteleteljesebben „*szemantikai anémiáról*” beszél (*Max Black*). Például ilyen funkciótlan a ‘szuverén’ jelző, amikor ‘államok szuverén egyenlőségéről’ olvasunk, mely kifejezés egyszerűen kiváltható az ‘államok egyenlősége’ vagy ‘szuverén államok egyenlősége’ kifejezéssel. Ekkor a szó használatát aligha tekinthetjük „értelmesnek”.

(2) *Érzékeltetés.* Talán a legtipikusabb eset, amikor nem értünk ugyan semmit egy szó alatt, de annak használatával mégis *érzékelteni kívánunk valamit*.⁴ A szó fogalmilag teljesen meghatározatlan marad, nem tudni, hogy a használó mit ért alatta, de valamilyen meghatározatlan, alaktalan alapideát közvetít. A szuverenitás terminus esetében ilyen közvetített alapidea lehet a *hatalom*, vagy az *önállóság* vagy a *függetlenség*, stb. A ‘szuverén állam’ kifejezésben a ‘szuverén’ jelző legtöbbször az ilyen érzékeltetést szolgálja.

A közbeszédben az érzékeltetés teljesen elfogadható funkciónak tűnik, különösen, ha a szó használatának összefüggéseiből kiderül az alapidea. Azonban a szuverenitásról szóló tudományos beszédben az érzékeltetés legtöbbször elégtelen.

(3) *Fogalomhasználat.* A harmadik alaphelyzet, amikor a szuverenitás szó alatt a használó valamit, valamilyen pontossággal meghatározható jelenséget vagy entitást ért vagy kíván érteni. Ekkor a szó használata a szuverenitásnak egy elvileg körülírható fogalmát takarja. A probléma abból adódhat, hogy a használó és az olvasók a szuverenitás szó alatt nem biztos, hogy ugyanazt értik. Az értelmes kommunikáció ekkor vagy azt feltételezi, hogy nagyjából eleve azonosan fogják fel a szó értelmét, vagy azt, hogy az olvasók világosan lássák, a szó használója mit ért szuverenitás alatt (és ezáltal tudjanak viszonyulni a használó felfogásához). A következőkben ezt a két kritériumot érdemes megvizsgálni.

⁴ *Umberto Eco* ezt „*sugallatnak*” nevezi, *Umberto Eco: Nyitott mű. Európa, Budapest 1998. 90.*

1.2. Van elvi esély rá, hogy a szuverenitás alatt ugyanazt értsük?

A szuverenitás fogalma egy absztrakt, konstruált fogalom. Az ilyen fogalmak megragadása különösen nehéz. Nincs ugyanis közös képzet, mely köré a fogalom szerveződhetne. Nincs közös szimbóluma a fogalomnak, mely valamilyen alakot öltött tartalmat egységesen tudna közvetíteni. Nem vehetők ki olyan „mintapéldányok”, melyek a természetben előforduló jelenségekhez kapcsolódó fogalmak tartalmának azonosításánál nagy segítséget nyújthatnak.

Az ilyen absztrakt, konstruált fogalmak csak nyelvi eszközökkel, *leírás útján ragadhatók meg* (a középkori skolasztikusok elnevezésével az ilyen fogalom *terminus secundae intentionis*). Kell tehát valamilyen leírás, mellyel a fogalom tartalma közvetíthető. Ez legtöbbször egy klasszikus definíció, ahol a leírás a szükséges és elégséges tulajdonságokkal történik, megjelölve egyben a közvetlen, felettes fogalmat (*genus proximum*). A szuverenitás esetében egy ilyen meghatározás lehetetlennek tűnik, még azzal a szűkítéssel is, hogy a szuverenitás hordozójának az államot tekintjük. Ennek alátámasztására két adalékkal szolgálok.

Szabó József szegedi jogtanár 1937-ben négyszáz oldalon foglalta össze és elemezte az akkor létező szuverenitás-elméleteket.⁵ Csak arra szorítkozhatott, hogy felvázolja, milyen óriási különbségek vannak az egyes szuverenitás-felfogások között, és egyben kifejtse azt, ő maga melyiket tartja a leghelyesebbnek. Az elmúlt hetven évben a szuverenitásra vonatkozó nézetek cseppet sem egyszerűsödtek.

Az alábbi felsorolás azokat az alapvető különbségeket előhozza, amely a szuverenitás közvetlen, felettes fogalmának meghatározásában mutatkoznak. Ez arra mutat rá, hogy a szuverenitásról kifejezetten író jogtudósok már a szuverenitás jellegét is különbözőképpen fogják fel. Ezek szerint a szuverenitás (jellege szerint):

- a) jogalkotó hatalom (Somló Bódog);⁶
- b) eljárási képződmény (Horváth Barna);⁷
- c) jogi tény/jogi helyzet (Szabó József);⁸
- d) „tévedhetetlenségi csúcsfikció”, a jogerő alakzata (Bibó István);⁹
- e) jogilag szervezett főhatalom (Moór Gyula);¹⁰
- f) tényleges szabadság az állami akarat érvényesítésére (Buza László);¹¹
- g) alanyi jogként elismert képesség (Nagy Károly);¹²
- h) egységes és oszthatatlan főhatalom (Paczolay Péter).¹³

⁵ Szabó József: A szuverenitás. Szuverenitáselméletek. Acta Litterarum ac Scientiarum Reg. Universitatis Hungariae Francisci-Iosephinae, Sectio: Iuridico-Politica Tom. XI./I-II. Szeged (1937) 1-424.

⁶ Somló Bódog: Jogbölcsezet. Bíbor, Miskolc 1995. 24.

⁷ Horváth Barna: Jogszociológia. Osiris, Budapest 1995. 327.

⁸ Szabó: i.m. 405. *Szabó* szuverenitás-felfogásairól bővebben I. Takács Péter: Szabó József „első” szuverenitás-elméletéről. Valamint arról, hogy a „második” miért lett olyan, amilyen. Jog - Állam – Politika. 2013/4. 89-101.

⁹ Bibó István: Jogerő, jogi tévedhetetlenség, szuverenitás. In: Megtalálni a szabadság rendjét. (Szerk. Dénes Iván Zoltán) Új Mandátum, Budapest 2001. 332.

¹⁰ Moór Gyula: Jogfilozófia. Püski, Budapest 1994. 186. és 199.

¹¹ Buza L.: A nemzetközi jogi normák kialakulásának útja. Acta Jur et Pol. X/1. (1963), 26.

¹² Nagy Károly: Nemzetközi jog. Püski, Budapest 1999. 68.

¹³ Alapjogok és az EU. Fórum: Paczolay Péter. Fundamentum 2003/2. 63.

Ez az áttekintés igen korlátozott: csak szegedi jogtanárok (vagy életük egy szakaszában Szegeden oktató jogtanárok) felfogását tükrözik. Ráadásul, az első öt tudós többé-kevésbé egyazon iskolába tartozónak tekinthető (*szegedi jogbölcseleti iskola*).¹⁴ Már a magyar jogirodalomban is, ezektől gyökeresen eltérő felfogások is léteznek (pl. *Concha Győző*),¹⁵ nem szólva a külföldi, kontinentális vagy angolszász elméletekről.

Nem túl bátor az a következtetés, miszerint semmi esély nincs arra, hogy a szuverenitás szó alatt - akár szűkebben az államhoz kapcsolódó szuverenitás alatt is - eleve ugyanazt értsük.

1.3 A szuverenitás fogalmának (fogalmainak) világossá tétele

Már a magyar szakirodalomban is teljes a fogalmi zűrzavar a szuverenitás mibenlétét illetően. Egyszerűen nem lehet tudni, hogy a szuverenitás szóval mire utalunk. Így a szuverenitás fogalmát nem lehet eleve ismertnek feltételezni. Ezzel az értelmes tudományos kommunikációnak egy másik ismérve kerül előtérbe. A használnak világossá kell tennie azt, hogy a szuverenitás fogalmát milyen értelemben használja. Mivel ez csak leírással megragadható fogalom, a használnak kell nyújtania egy leírást arról, hogy a szuverenitás szónak milyen alkalmazási feltételei vannak. Ez ugyan kézenfekvő, azonban kérdés, hogy ezt miképpen teheti meg.

Célszerű legalább négy módját megkülönböztetni annak, ahogy a leírás megtehető: (i) szükséges és elégséges feltételekkel (klasszikus definiálás); (ii) csak szükséges, illetve vaglyagos elégséges feltételekkel; (iii) leírás jellemző, általános tulajdonságokkal; (iv) a szövegösszefüggésekből kiderülnek a szuverenitás azon általános tulajdonságai, melyeket a szuverenitás szó használója a fogalom tekintetében jellemzőnek tart (leírás a kontextus által).

Mindez különösen azért is fontos, mert a szuverenitás bizonyosan többértelmű szó. A 'szuverén személyiség' és a 'szuverén állam' kifejezésekben a jelző aligha ugyanazt a fogalmat takarja, bár ez a szövegösszefüggéstől is függ. A népszuverenitás és az állami szuverenitás szavakban a szuverenitásnak aligha ugyanazok a jellemző tulajdonságai, bár e tulajdonságok természetesen részben átfedhetik egymást.

A szuverenitás szó mögött több fogalom áll, de nem igazán tudható határozottan, hogy mennyi. Az előző pontban adott felsorolás felfogható úgy, hogy az idézett jogtanárok a szuverenitás egy-egy fogalmát ragadták meg. Felfogható azonban úgy is, hogy a szuverenitás (egyetlen) fogalmának egy-egy jellemző tulajdonságát helyezték előtérbe. Bárhogy legyen is, a lényeg a leírás: akkor válhat értelmessé a tudományos kommunikáció, ha az olvasó számára feltárható a szuverenitás szó használt fogalma.

A konzisztens, ellentmondásmentes leírás azért fontos, mert e nélkül úgy tehetünk kijelentéseket egy entitásról (szuverenitás), amelyről nem tettük világossá, hogy mi. A leírás híján nem lehet a kijelentések igazságtartalmát ellenőrizni. A kijelentés, hogy 'a szuverenitás

¹⁴ L. Bibó István: *Die Schule von Szeged: rechtsphilosophische Aufsätze von István Bibó, József Szabó und Tibor Vas*. Szt. István, Budapest 2006.

¹⁵ Concha Győző: *Politika I*. Grill, Budapest 1907. 255.

oszthatatlan' attól függően igaz, hogy mit értünk szuverenitás alatt. Megfelelő leírás híján a tudományos kijelentések a levegőben maradnak, nem értelmezhetőek, nincs megfelelő mérce igazságértékük megállapítására. Kell egy *nyelvi keret*, melyben a szavak, kifejezések értelmet, a megállapítások igazságértéket kapnak.

A fentiekből az is következik, hogy a szuverenitás szó használatának különböző formái nem egyformán követelhetik meg a megfelelő leírást. Ezért érdemes a szuverenitás szó használatának következő négy alapvető formáját elkülöníteni:

- a) *állításokat teszünk* a szuverenitásról (pl. 'A szuverenitás oszthatatlan');
- b) más módon, a szuverenitás *bizonyos tulajdonságaira utalunk* (pl. birtokos szerkezetben szerepel: 'az állam fogalma feltételezi a szuverenitás oszthatatlanságát');
- c) más módon, a szuverenitás *bizonyos kapcsolataira utalunk* (l. a következő kijelentést: 'a szuverenitást és az önfenntartáshoz való jogot azonosnak tekintem');
- d) a szuverenitást állítjuk valamiről, vagy a szuverenitás lesz valamilyen más entitás tulajdonsága (l. pl. 'szuverén állam' kifejezés).

A megfelelő leírásokat elsősorban az első három használati mód követeli meg. A negyedik eset jobban eltűri, hogy meghatározatlan szuverenitásfogalommal tegyünk megállapításokat.

1.4. Mire utal a szuverenitás szó?

Az alapvető nehézség azonban abban áll, hogy igazán nem tudjuk, mire utal a szuverenitás terminus. A terminus leírással megragadható fogalma nyújthatna iránymutatást abban, hogy mit jelöl a szó. A megadott leírás sem sokat segíthet akkor, ha az további absztrakt, tartalmában vitatott fogalmakat jelölő szavakból áll (pl. hatalom, uralom). Így egy megfelelőnek tűnő leírás (meghatározás) sem lesz mindig alkalmas arra, hogy általa ki tudjuk szűrni, meg tudjuk jelölni azokat a jelenségeket, melyek a társadalmi gyakorlatban a szuverenitásra utalnak. Az ilyen absztrakt fogalmaknál egy leírás sem adhatja meg megfelelően a szó alkalmazási feltételeit. Ez a nehézség nehezen értelmezhető kijelentésekre vezethet.

Vegyük az előbbi kijelentést: 'A szuverenitás oszthatatlan.' Mi lesz annak az entitásnak a jellege, ami oszthatatlan? Alapvetően egy ilyen kijelentésben a 'szuverenitás' három típusú entitást jelölhet: (i) a 'szuverenitás' szót (nyelvi entitás); (ii) a szuverenitás fogalmát (mentális vagy interszjektív entitás); (iii) a társadalmi jelenségek egy csoportját (tényeket, tényállásokat, eseményeket). Nem nehéz belátni, hogy az oszthatatlanság, mint tulajdonság állítása nehezen értelmezhető ezen az absztrakciós szinten. Az oszthatatlanság nyilvánvalóan nem a 'szuverenitás' szóra vonatkozik. A szuverenitás, mint fogalom nyilvánvalóan nem olyan értelemben osztható vagy oszthatatlan, amire a kijelentés utal, és ezzel nem tudunk meg többet magáról a szuverenitásról. Így a társadalmi gyakorlatban megnyilvánuló jelenségekre utal az oszthatatlanság tulajdonsága, azonban nehéz belátni, milyen értelemben állítható a jelenségek egy csoportjáról, hogy oszthatatlanok lennének.

Felfoghatjuk az oszthatatlanságot pusztán egy metaforának. Ebben az esetben a kijelentés még nagyobb homályt okozhat, hiszen egy metaforával írjuk le azt a tulajdonságot, amit egy nem igazán meghatározott entitásról állítunk. A másik lehetőség, ha a szuverenitást absztrakt tárgynak (absztrakt entitásnak) fogjuk fel, ami sodor bennünket a platonizmus felé. A tudományos beszéd és a közbeszéd a szuverenitást valóban egy egységes, absztrakt tárgy formájában jeleníti meg, amelyet valami (az alany) birtokol, és amelynek oszthatóságáról vagy oszthatatlanságáról lehet értekezni.

Ez az absztrakciós szint természetesen aligha visz közelebb a tisztánlátáshoz. Sejtésem, hogy a 'szuverenitás' és az 'oszthatatlan' szavakat aligha értelmes ebben a formában összekapcsolni. A megoldás csak abban áll, hogy a szuverenitással jelölt konkrét társadalmi jelenségeket kell vizsgálni (beleértve az alany kérdését is), és tenni azokról kijelentéseket. Azon a szinten lehet aztán vizsgálni, hogy mi és milyen értelemben oszthatatlan.

1.5. A szuverenitás szó performatív használata

Már legalább *John L. Austin* óta tudjuk, hogy a nyelv nem csak leírásra használható (*konstatívum*), hanem más funkciói is lehetnek. Egy szóval vagy kijelentéssel nem csak a valóság valamely részét jelölhetjük vagy írhatjuk le. A szuverenitás szó sem csak arra való, hogy leírjuk például az állam működésének valamilyen vonatkozását. A szuverenitás szóval a leírás mellett mást is tehetünk: e szó használatának is lehet *performatív funkciója*. A szó használatával valaki cselekszik, és nem a valóságról szóló ismereteinket kívánja bővíteni (*performatívum*).¹⁶

Például 2010. novemberben az uniós költségvetésről folytatott magyar-brit tárgyalásokon a felek osztották azt a véleményt, miszerint „a nyugdíjreform minden ország szuverén döntése”.¹⁷ A szuverenitásra utalással a felek nem a szuverenitás fogalmának tisztázásához kívántak hozzájárulni. A megnyilatkozással, és benne a szuverenitás szó használatával, a felek cselekedtek: közösen elzárkóztak az elől, hogy az Európai Unió a nevezett területen fellépjen a tagállamok irányában, vagyis közvetve felhívták az Uniót, ne kívánja e körben befolyásolni a tagállami döntéseket (*direktívum*).¹⁸

Az figyelhető meg, hogy a szuverenitásra hivatkozással az államok valamire igényt fogalmaznak meg (legtöbbször önálló, független döntésre és eljárásra), vagy éppen mások vélt vagy valós igényét elhárítják (legtöbbször a beavatkozásra), vagy mások vélt vagy valós

¹⁶ John L. Austin: Tetteért szavak. Akadémiai, Budapest 1990. Megjegyzendő, hogy a *konstatívum/performatívum* megkülönböztetés hamar tévesnek bizonyult, mert a konstatívum performatívum egyben. Azonban ezt használom, mert ez a kifejezés a megnyilatkozásokra mint cselekvésekre általában utal (beszédaktusok). Így elkerülöm, hogy a beszédaktusok osztályozásainak bonyolult rendszereibe részletesebben belemenjek.

¹⁷ MTI Hírek/ Az európai uniós költségvetésről tárgyalt Györi Enikő Londonban. 2010. november 24. 18:34; forrás: <http://eu.mti.hu>

¹⁸ Az itt használt *direktívum* és *kommisszívum* megnevezések *John Searle* osztályozási rendszerén alapulnak, l. John Searle: Expression and Meaning. Cambridge University Press, Cambridge 1979. 1-29.

igényét elismerik harmadik felekkel szemben.¹⁹ *Orániai Vilmos* a németalföldi tartományok szuverenitására hivatkozva kezdett el pénzt veretni, nem sokkal *Jean Bodin* nevezetes munkájának megjelenése után.²⁰ Talán ez az első eset, amikor egy uralkodó a szuverenitás szót performatív értelemben használta.

Természetesen a performatív funkcióban is kell a szónak valamilyen meghatározatlan jelentést közvetíteni. Bármilyen szó nem használható egy adott cselekvés céljára. *A szuverenitás szó ilyenkor is érzékeltet (sugall) valamilyen alapjelentést*, amire az előzőekben is utaltam. Azt, hogy mit érzékeltet, a szövegösszefüggésből derül ki (önálló döntés, függetlenség, stb.). A magyar honvédelmi miniszter 2011-ben a következő módon utasította el azt a feltételezést, hogy Magyarország részt venne egy katonai beavatkozásban a líbiai polgárháború eseményei kapcsán: „A nemzetközi jog szabályait tiszteletben kell tartani - fűzte hozzá, márpedig, mint mondta, Líbia szuverén állam.”²¹ Természetesen itt sem azon tény megállapítása volt a fontos, hogy az adott állam szuverén (leíró, konstatív funkció), hanem a kijelentés egy igény (feltételezés) visszautasításának volt a nyelvi formája (performatív funkció - *kommiszió*).

Ugyanakkor ‘a nemzetközi jog szabályait tiszteletben kell tartani’ és a ‘Líbia szuverén állam’ kijelentések akár egy tudományos dolgozatban is szerepelhetnének valamilyen érvelési láncolat részeként. Ekkor azonban a leíró funkció dominálna: a szerző a valóság összefüggéseinek leírására, feltárására törekedne. A tudományos kijelentésnek is van performatív funkciója (pl. az olvasó meggyőzése a leírtak igazságáról), de ez háttérbe szorul. (Másként mondva a cselekvési mozzanat, vagyis az ilyen megnyilatkozás *illokúciós ereje* igen gyenge lenne.)

A performatív funkcióban használt szuverenitás is lehet tudományos kutatás tárgya. Ekkor azonban nem a szuverenitás fogalmán alapszik az értékelés, hanem a cselekvés kontextusán, a nyelvhasználat sajátosságainak feltárásán, a szuverenitás szót tartalmazó kijelentések szerkezetén, a közvetített jelentésen, és azon, hogy a közvetített jelentés mennyiben szolgálja a cselekvés céljait.

A szuverenitás szót tartalmazó performatív megnyilatkozások szólnak valakihez. Van címzettje vagy vannak címzettjei, bár ezek azonosítása sokszor nem egyértelmű. Attól függ, hogy a körülmények alapján miképpen értelmezzük a megnyilatkozás cselekvés mozzanatát. Egy megnyilatkozásnak természetesen akkor is lehet illokúciós ereje, ha nincs azonosítható címzettje. Sőt, amennyiben az illokúciós erő a nyilatkozó valamilyen elköteleződését (*kommiszió*) jelenti, akkor nem is kell mindig szűkebb körben azonosítható címzettet keresni. A megnyilatkozás iránya tipikusan az egész nemzetközi közösség, illetve a közvélemény. „Magyarország az Európai Unióval egyezően határozottan kiáll Georgia

¹⁹ Ezért van, aki például a szuverenitást és a be nem avatkozás tilalmát lényegében azonosnak tekinti a nemzetközi kapcsolatok perspektívájában, Buza, i.m. 26.

²⁰ A jogfilozófiától a politikáig. Bibó István munkái 10. (Szerk. Dénes Iván Zoltán) Argumentum, Budapest 2012. 386.

²¹ MTI Hírek/ Magyarországot nem kérték fel katonai beavatkozásra a líbiai események kapcsán, 2011. február 24. 20:24; forrás: <http://eu.mti.hu>

területi integritása, szuverenitása mellett...”²² Ez egyfajta elköteleződés, mellyel a nyilatkozatot tevő jövőbeni magatartásának lehetőségeit beszűkíti, tekintettel az adott állam szuverén mivoltára.

1.6. A szuverenitás szó értelmes használata

A fentiek alapján három alapvető esetkört különböztethetünk meg, melyekben a szuverenitás szó értelmesen használható.

a) *Nyelvi keretben*, amikor *tudományos beszédben* a szuverenitás szót alapvetően leíró funkciójában használjuk. A nyelvi keret megadása alapvetően a szuverenitás szó által jelölt fogalom leírásával történik, legyen az klasszikus meghatározás vagy egyéb leírás. A szuverenitás szó értelmet a nyelvi kerettől (leírástól) kap, ilyen nyelvi keret híján a tudományos kijelentések értelmüket veszítik.

Ezen tétel alól három kivétel mutatkozik. (i) Amikor a ‘szuverenitás’ szó használatát vizsgáljuk (metanyelvi megközelítés), és nem a szuverenitás fogalmát alkalmazzuk, természetesen nem szükséges a fogalom leírása. (ii) Amikor egy létező szuverenitás-felfogást értékelünk, akkor nyelvi keretet érthetően az értékelt elmélet nyújtja, és belső kritika esetén az értékelőnek nem kell feltétlenül saját szuverenitás-fogalmat használnia. (iii) A tudományos beszédben is eltekinthetünk a nyelvi kerettől (leírástól), amennyiben a szuverenitásra csak röviden, olyan kijelentésekben utalunk, melyekben a szuverenitást állítjuk valamiről, vagy a szuverenitás lesz valamilyen más entitás tulajdonsága (l. fenn).

b) A *közbeszédben* a leírás során a szuverenitás szónak nem kell nyelvi keret, amennyiben használatával a beszélő valamilyen alapjelentést közvetít, és ez a meghatározatlan, alakatlan jelentés elegendő ahhoz, hogy a szuverenitás szó az adott szövegösszefüggésben betöltse közlő funkcióját azon kijelentésekben, melynek része (*érzékeltetés*). A közbeszédben az érzékeltetés különösen azon kijelentésekben töltheti be ezt a funkcióját, ahol szuverenitást állítjuk valamiről, vagy a szuverenitás lesz valamilyen más entitás tulajdonsága.

c) A *politikai beszédben* a szuverenitás szó performatív (nem-leíró) használata során a szónak az a cselekvés ad értelmet, melynek végrehajtására használják. Ebben az esetben is kell valamilyen alakatlan jelentést tulajdonítani a szuverenitás szónak, melynek közvetítése a cselekvést támasztja alá.

A fentiek rámutatnak arra is, hogy a tudományos beszédben milyen feltételek mellett használhatjuk a szuverenitás szót értelmesen. *A szuverenitás-felfogások átláthatósága és ellenőrizhetősége végett, tehát szükséges lenne, hogy a szuverenitással foglalkozó szerzők előzetesen megadják az általuk használt fogalom leírását (nyelvi keretét) a fenti feltételek szerint.* A tudományos beszéd kritikájának jellege kapcsolódik ezen következtetésekhez, így érdemes további néhány kérdést ezzel kapcsolatban megvizsgálni.

²² KüM Közlemény, 2012. szeptember 20. Forrás: <http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/biztonsagpolitikaert-felelos-helyettes-allamtitkarsag/hirek/magyarorszag-kiall-georgia-teruleti-integritasa-szuverenitasa-mellett>.

2. Tudományos beszéd a szuverenitásról: elméletkritikai körvonalak

2.1. A belső és külső elméletkritika

Bár a szuverenitás szó értelmet a tudományos beszédben a nyelvi kerettől kap, ez azt is jelenti, hogy egy ilyen leírás csak *relatív értékű*. A szuverenitás szó használata nyelvi keretet az adekvát leírástól kap, ebben fogalmazódnak meg azok az elvi feltevések, melyek alapján a szuverenitásra vonatkozó nézetrendszer (elmélet) felépíthető. A nyelvi keretnek azért van relatív értéke, mert az elméletek jelenlegi állása szerint nagyon sok alternatíva létezik a szuverenitás fogalmának leírására. Nagyon nehéz olyan kritériumokat látni, melyek alapján a konkurrens leírások között el lehetne dönteni, melyik a helyesebb. Jelenleg nem látszik egy *abszolút értékű*, általánosan elfogadott szuverenitás-leírás esélye.

Mi alapján lehet ezt a nyelvi keretet kiválasztani a számos alternatíva közül? Az elméletkritikának ennek kutatása is feladata lehet. Észrevételem szerint, sok esetben a szuverenitás fogalmának leírása egy nagyobb elméletbe illeszkedik, és egyben azt is szolgálja. Jellemzően ilyen leírás *Horváth Barna* szuverenitás-felfogása (a szuverenitás „eljárási képződmény”), mely a processzuális jogelmélet kereteibe illeszkedik. Hasonlóan, *Bibó István* a jogerő és tévedhetetlenség általános elméletének kereteibe helyezi el a szuverenitást, és ennek megfelelően alkalmazza sajátos nyelvi keretét.

Külön kérdés tehát a nyelvi keret megválasztásának igazolása, és külön kérdés, hogy a nyelvi kereten belül hogyan igazolhatóak a szuverenitásra vonatkozó kijelentések. Ennek megfelelően a szuverenitás-felfogások értékelése is kettéválik.

A *belső elméletkritika* elfogadja a szuverenitásról adott leírást (feltéve, hogy maga a leírás ellentmondásmentes), és ennek alapján értékeli a szuverenitásról tett kijelentéseket. A belső elméletkritika tehát a nyelvi keretben megmutatkozó fogalomhasználatot ellenőrzi, valamint a ráépülő kijelentések helyességét (konzisztencia és koherencia). A belső elméletkritika elsősorban nyelvi-logikai elemzést végez és azt vizsgálja, hogy a szuverenitás-felfogás relatív értékű elméletként megfelelően funkcionál-e. (Itt az elméleti kritikát kifejtő személy saját szuverenitás-felfogása tipikusan nem játszhat szerepet).

A *külső elméletkritika* a nyelvi keret (a leírás, definíció) megválasztásának értékelését végzi, és így élesen el kell válnia a belső elméletkritikától. A külső elméletkritikának sokféle alapja lehet: meg lehet kérdőjelezni azt az általánosabb elméletet, amin a nyelvi keret nyugszik; lehet szembesíteni a társadalmi gyakorlattal, más elméletekkel, stb. (Itt már szerepet játszhat az elméleti kritikát kifejtő személy saját szuverenitás-felfogása, mely megmérettethető a kritizált felfogással). A külső elméletkritika azt vizsgálja, hogy a szuverenitásra megadott elvi keret elképzelhető-e abszolút értékű felfogásként, illetve ha nem, ennek mi az akadály.

Úgy vélem, hogy az egyes szuverenitás-felfogások értékelésénél - az átláthatóság biztosítása végett - tudatosan és kifejezetten el kell különíteni a belső és külső elméletkritikát.²³ A következőkben a belső elméletkritika néhány vonására hívom fel a figyelmet.

²³ A belső és külső elméletkritikára vonatkozó résznél nagyban támaszkodtam a logikai pozitivisták ezirányú nézeteire. Alapvető mű e tekintetben Rudolf Carnap: *Empiricism, Semantics and Ontology*. 4 Revue

2.2. Belső elméletkritika: konzisztencia-próba

A szuverenitásnak (bármilyen legyen is ez) vannak tulajdonságai. A szuverenitás fogalmának leírásánál ezek némelyikére szükséges utalni, bár ez attól függ, hogy a leírás milyen típusát alkalmazza az elméletet jegyző. Így egy klasszikus meghatározás kísérleténél a *genus proximum* megjelölése mellett elégséges azon tulajdonságok megadása, melyek megkülönböztető jegyekként (*differentia specifica*) funkcionálnak - a többi tulajdonság rejtve maradhat.

Bármilyen legyen is a leírás, a nyelvi keret, lényegében minden szuverenitás elméletnél, mely a politika- és jogelmélet területén használatos, vannak olyan kérdések, amelyek tipikusan felmerülnek. (Ilyen például a szuverenitás abszolút vagy relatív volta). E kérdések jellegzetesen a szuverenitás egy-egy tulajdonságára, jellemzőjére irányulnak, és nagyban meghatározzák a kifejtendő elmélet arcélét, jellegét.

Ennek következtében számos olyan kérdés van, melyeknél a válaszok egyben lényeges törésvonalakat jelentenek a különböző szuverenitás-felfogások között, és alapját képezhetik az elméletek osztályozásának. Például szokásos felosztásként lehet abszolút és relatív szuverenitás-felfogásokról beszélni. Itt most nem az a cél, hogy felvázoljam a szuverenitás-elméletek taxonómiáját, megtették ezt már sokan. A cél, hogy eszközt találjunk, mellyel a szuverenitás-felfogásokat konzisztencia-próbának vessük alá a belső elméletkritika keretében.

Észrevételem szerint a következő kérdések mindenképpen válaszra várnak bármilyen szuverenitás-felfogásról legyen is szó a politika- és jogelmélet területén.

- a) a szuverenitásnak egy vagy több jelentése (fogalma) van az elméletben?
- b) egy szuverenitás-fogalomra vonatkoztatva:
 - ba) a szuverenitásnak van-e alanya vagy nincs, illetve ha van, ki (mi) az alany?
 - bb) hány típusa van a szuverenitásnak (egy fogalmon belül)?
 - bc) tény vagy jog?
 - bd) abszolút vagy relatív?
 - be) osztható vagy oszthatatlan?
 - bf) egységes vagy nem egységes?
 - bg) kizárólagos vagy nem kizárólagos?
 - bh) korlátozható vagy korlátozhatatlan?
 - bi) felelőtlenséget is jelent vagy megtűri a felelősséget?
 - bj) hatalom vagy szabadság?
 - bk) átruházható vagy átruházhatatlan?
 - bl) elválhat-e a szuverenitás alanya és a szuverenitás gyakorlója?

Internationale de Philosophie (1950) 20-40.; Herbert Feigl: Validation and Vindication: An Analysis of the Nature and the Limits of Ethical Arguments. In: Readings in Ethical Theory. (Szerk. Wilfrid Sellars, John Hospers) Appleton-Century-Crofts, New York 1952. 667-80.

E kérdések összegyűjtése két célt szolgál. Egyrészt, e vizsgálati szempontok alkalmazása színvállásra készítheti a szuverenitás-felfogásokat, rámutatván a használt szuverenitás-fogalom esetlegesen rejtett jellemzőire, és azok összefüggéseire. Másrészt, a szuverenitás-elmélet konzisztencia-próbáját jelentik a kérdésekre adott válaszok. A szuverenitás-fogalom ezen jellemzői között különböző összefüggések léteznek, így vannak összeférhetetlen válaszok. (Amennyiben a szuverenitás jellegében jog, akkor nem lehet egyben hatalom is; amennyiben a szuverenitás abszolút, akkor nem korlátozható, stb.).

Nehézséget jelenthet, hogy a kérdésekben megfogalmazott tulajdonságokat definiálni kell (pl. mit értünk korlátozhatatlanság alatt?). Ráadásul a használt szuverenitás-fogalom e tulajdonságai sok esetben nem explicitek az egyes elméletekben. Egyes kérdésekre a válaszokat esetenként közvetve (következtetések útján) kell kiszűrni az elméletekben foglalt kijelentésekből. Ez némi bizonytalanságot vihet az értékelésbe.

A szerzők sok esetben nagy ügyességgel bújnak ki az alól, hogy határozottan állást foglaljanak egyes tulajdonságok tekintetében. Ilyen pl. *Bibó* azon megállapítása, hogy a szuverenitás „közelít az abszolúthoz”.²⁴ Nyilvánvalóan, egy ilyen kijelentést tovább kell értelmezni, az elméletben foglalt más kijelentések alapján. Ugyanakkor jellemzőek az olyan megállapítások, hogy a szuverenitás elvileg korlátlan, a gyakorlatban nem (*Bibó*),²⁵ vagy formailag korlátlan, tartalmilag nem (*Concha*).²⁶ Természetesen egy ilyen kitétel utalhat valamilyen mélyértelmű megkülönböztetésre, de kiderülhet, hogy egyszerűen nem értelmezhetőek sikeresen, az adott keretekben sem. Ezt az elméletben foglalt többi megállapítás alapján lehet eldönteni.

Lehetséges, hogy ezen kérdésekre nem lehet egyértelmű válaszokat kapni az elméletekben foglalt kijelentések alapján. Azonban e szempontok vizsgálata, az esetleges ellentmondások kimutatása, hozzájárulhat egy elmélet feltárásához és annak értékeléshez.

2.3. Belső elméletkritika: koherencia-próba

A szuverenitás fogalmát körbeveszi egy fogalmi háló, melyhez az elmélet a saját absztrakciós szintjén hozzákapcsolódik. A szuverenitás-felfogásokat nem csak az alapvető tulajdonságokra vonatkozó szempontrendszer alapján lehet értékelni. A szuverenitás fogalmához kapcsolódhatnak olyan fogalmak, melyek használata jellemzi a kérdéses felfogást. Egy elméletkritikánál fel kell tárnunk a használt szuverenitás-fogalom kapcsolatát az azt körbevevő fogalmi hálóval. Ebben az összefüggésben azon fogalmak jöhetnek szóba, melyek nem képezik részét az adott elméletben a szuverenitás leírásának, illetve az alapvető tulajdonságoknak, valamint azok meghatározásainak. (Amelyek igen, azokat a leírások, illetve az alapvető tulajdonságok részeként kell elemezni.)

²⁴ Bibó István: Jogerő, jogi tévedhetetlenség, szuverenitás. In: Megtalálni a szabadság rendjét. (Szerk. Dénes Iván Zoltán) Új Mandátum, Budapest 2001. 334.

²⁵ *Op. cit.* 331.

²⁶ Concha, i.m. 256.

Egy szuverenitás-felfogás jellemzője az is, hogy milyen fogalmi kapcsolatokat mutat, és a fogalmi kapcsolatok ezen rendszere mennyire koherens. Milyen fogalmakkal összefüggésben érdemes vizsgálni egy szuverenitás-elméletet? Itt a lista nem annyira zárt, mint a tulajdonságokra vonatkozó szempontrendszerrel, de néhány jellemző, kapcsolódó fogalmat meg tudunk jelölni:

függetlenség	szabadság	főhatalom
egyenlőség	kényszer	uralom
felsőjog	önállóság	joghatóság
hatáskör	önfenntartás	erőszak
felsőbbség	autonómia	autoritás
immunitás	sérthetlenség	

E fogalmakat egymásra tekintettel kell értelmezni az adott felfogások fogalmi környezetében, és feltárni a fogalmi kapcsolatokat. Egy elmélet arcélét nagyban meghatározza a használt szuverenitás-fogalom viszonya a kapcsolódó, hasonló absztrakciós szinten lévő fogalmakhoz. Érdemes néhány példát kiemelni.

(1) Miképpen értékelhető *Nagy Ernő* azon tétele, hogy a szuverenitás egyenlő az állami főhatalommal?²⁷ (Például *Angyal Pál* szerint a főhatalom csak a szuverenitás egyik kiemelt eleme.)²⁸ Amennyiben a két fogalom egyenlő, mi az oka, hogy ugyanazon entitásra két különböző fogalom alakult ki? Ekkor meg kell nézni, hogy az állami főhatalom fogalmára nézve milyen szakirodalmi álláspontok vannak, és ez miképpen egyeztethető össze azzal, hogy azt a szuverenitásnak feleltetjük meg. Egy ilyen vizsgálat megmutathatja egy ilyen, elméleti kijelentés koherenciáját a szakirodalomban szokásos nyelvhasználattal.

(2) A vesztfáliai békeszerződések (1648) *szabad, független és egyenlő* államokkal megteremtették a szuverén államokon alapuló nemzetközi rendszert.²⁹ Milyen összefüggés van egyrészt az állami szuverenitás, másrészt az államok szabadsága, függetlensége és egyenlősége, valamint e tulajdonságok kombinációi között? Egyenlő a szuverenitás e három tulajdonság összességével? Nem mellőzhető természetesen annak a vizsgálata, hogy az államok függetlensége, és egyenlősége és szabadsága fogalmilag miképpen viszonyul egymáshoz ebben a szuverenitás-felfogásban.

(3) Természetesen, nem mindig egyértelmű az a viszony, amire egy elméleti kijelentés utal két fogalom között. *Buza László* tétele, hogy a szuverenitás és egyenlőség feltételezi egymást.³⁰ Amellett, hogy a kijelentés nem tartható,³¹ nem világos mi a két fogalom viszonya. Milyen értelemben feltételezi egymást? A szuverenitásnak része az egyenlőség, vagy az

²⁷ Nagy Ernő: Magyarország közjoga. Athenaeum, Budapest 1905. 182. Hasonlóan Bayer József: A szuverenitás politikaelmélete. Magyar Tudomány 2013/4. 374. Más *egyenlőségi tételek* is vannak: *Concha* megállapítása szerint a szuverenitás azonos a „fenséggel”; *Concha*, i.m. 255.; *Buza* szerint a szuverenitás egyenlő a függetlenséggel, *Buza*, i.m. 14.

²⁸ Szabadfalvi József: Szuverenitás-koncepciók a 20. század első felének magyar jogirodalmában. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás 2013/1. 60.

²⁹ Bayer, i.m. 378.

³⁰ *Buza*, i.m. 26.

³¹ Az egyenlőség nem feltételezheti a szuverenitást, mert természetesen nem-szuverén entitások is lehetnek egyenlők.

egyenlőségnek a szuverenitás, vagy a két fogalomnak különálló, de van egy részbeni átfedése? Valószínű ez utóbbit takarja a szóhasználat, de önmagában a kérdés feltevése elvezethet a szuverenitás és egyenlőség viszonyának feltárásához.

(4) Van olyan nézet, hogy a szuverenitásnak egy-egy része például a *ius ad bellum*, vagy az államok közötti egyenlőség vagy a területi felségjog (*Irk Albert*).³² Külön kérdés, hogy egy ilyen felfogás összeegyeztethető-e az előbbi három, idézett tétellel. Azonban ez a megállapítás felvet még egy fontos kérdést: milyen értelemben szedhető részekre a szuverenitás, milyen értelemben lehet „tartalma”.

2.4. Milyen értelemben van a szuverenitásnak tartalma? A tudományos szuverenitás-ipar táptalaja

A tudományos beszédben a szuverenitásnak rendszerint van „tartalma”.³³ A szuverenitás használt fogalmától függ, hogy milyen értelemben lehet a szuverenitásnak tartalma, és mi lehet ez a tartalom. Az állami szuverenitás nevesített tartalma jellegében állhat állami cselekvéseknek, magatartásoknak bizonyos típusaiból (melyek kifejtésének lehetősége a szuverenitás alapján megilleti az államot - jogalkotás, bírászkodás, pénz kibocsátása, stb.). A tartalom az újabb elméletekben az államokat megillető jogoknak bizonyos körét fogja át (l. fent *Irk Albert* nézetét).³⁴

A szuverenitásnak nemcsak tartalma van, hanem ez a tartalom változik is (az állami szuverenitás tartalmilag a modern világrendben szűkül).³⁵ „A szuverenitás tehát fontos kérdés, bár egyre nyilvánvalóbb, hogy sem a tartalma, sem gyakorlásának módja nem maradhat változatlan.”³⁶ Az a tény, hogy a modern állam döntési-cselekvési lehetőségei szűkülnek sok kérdésben, vagy másként megfogalmazva, a szuverenitáshoz tartozó állami jogok érvényesülése egyre több korlátba ütközik, természetesen kimeríthetetlen forrását jelentik a szuverenitás koordinátarendszerébe helyezett tudományos kutatásnak (és egyben a spekulációknak, új gondolati modelleknek, stb.). E szerteágazó, komplex és átláthatatlan folyamatok elemzése, mely a szuverenitás tartalmának változásain alapul, a táptalaja a tudományos szuverenitás-iparnak (így befejezhetetlen kutatási téma a globalizáció és a szuverenitás, az Európai Unió és a szuverenitás, a világpiac és a szuverenitás, az ENSZ BT intézkedései és a szuverenitás, stb. viszonya).

Nem az a gond, hogy a szuverenitásnak tartalmat tulajdonítanak. Az is természetes, hogy a szuverenitás tartalma más lehet egyes szerzőknél. A probléma ott kezdődik, hogy általános jelenség, miszerint *a szuverenitást a tartalmának leírásán keresztül kívánják megfogni, nem pedig fogalmának leírásával.* (Köztudott, hogy már *Bodin*, majd utána *Hobbes* is így,

³² Idézi Szabó, i.m. 359.

³³ Pl. Horváth Barna: Háborús potenciális [háborús potenciál] és szervezett béke. In: Dolgozatok Polner Ödön egyetemi ny. r. tanár születésének 70. évfordulójára. Ferencz József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged 1935. 312., Bayer, i.m. 374.

³⁴ Attól függ, hogy magát a szuverenitást ténynek (pl. hatalom) vagy jognak fogjuk fel.

³⁵ Pl. Horváth (1935), i.m. 312. vagy Máté Gábor: Szuverenitás – jogállam. *Pro Publico Bono* – Magyar Közigazgatás 2013/1. 13-15.

³⁶ Bayer, i.m. 381.

alapvetően a tartalmán keresztül akarta megragadni a szuverenitás mibenlétét, és elindítottak egy téves gondolkozást.)

A szuverenitás fogalmát nem lehet megadni azon magatartástípusokkal, melyeket a szuverenitás megnyilvánulásának tarthatunk. Ez a szuverenitás fogalmának kiterjedési köre (*extenzió*): olyan jelenségcsoporthoz a világban, melyekre a szuverenitás szó, fogalmának segítségével valamilyen módon vonatkozatható. Azonban a tartalom leírása nem pótolhatja a fogalom leírását. [Pl. a „Kovács-család” *fogalma* sem adható meg egyszerűen az adott család tagjainak felsorolásával (mint szinguláris fogalom), vagy az összes Kovács-család felsorolásával (mint univerzális fogalom)]. A fogalom megfelelő leírásának, meghatározásának éppen az a lényege, hogy a szuverenitáshoz köthető jelenségek (pl. azonosított állami magatartás-típusok vagy döntési lehetőségek) absztrakt jellemzőit megragadjuk, és azokat egy leírásban egymásra vonatkoztatjuk. Ezt nem pótolhatja az, hogy felsorolást adunk magukról a szuverenitást tükröző jelenségekről, és ezek változásáról.

Amennyiben a szuverenitást a tartalmán keresztül akarjuk megfogni, ezzel destabilizáljuk a szóhasználatot. A tartalom változása esetén mindig megkérdőjelezhető, hogy ugyanolyan értelemben beszélhetünk-e szuverenitásról, vagy felvethető, hogy létezik-e még szuverenitás egy adott összefüggésben. (Pl. egy uniós tagállam szuverenitása ugyanaz-e a 2007-es Lisszaboni-szerződés előtt, mint utána).

A szuverenitás tartalomhoz kötött, azáltal leírni próbált tudományos fogalma azért esett szét (ha volt egyáltalán), mert a nemzetközi élet eseményei, bármilyen nemzetközi jogi norma, a nemzetközi szervezetek tevékenysége, a globalizáció bármely aspektusa, a világpiac működése leírható *a szuverenitás tartalmának változásaként*, a szuverenitás „illúzióvá válásának” vagy „szertefoszlásának” egy-egy lépéseként. *Minden értékelhető az állami szuverenitás szempontjából* - és a szerzők, nagyobb tendenciákat felvázolva, ezt meg is teszik. Ennek során, ha nem is a szuverenitás, de *a szuverenitás fogalma foszlik szét*, hiszen oly sok új összefüggésben, oly sok új jelenség értékelésénél használják a szót. [Így aztán alkothatók olyan bombasztikus, bár nehezen értelmezhető kifejezések, mint „posztszuverén rend” (Európai Unió),³⁷ vagy „posztszuverén alkotmányozás”³⁸].

Minderre figyelemmel, észrevételem szerint, a magyar (és az általam ismert nemzetközi) szakirodalomban napjainkban a szuverenitás-felfogás jellemző típusa, modellje a következő sajátságokat mutatja:

- a) a szuverenitás szó alapvetően egy tényleges hatalomból fakadó döntési-cselekvési lehetőséget érzékeltet vagy sugall, és a lehetőségmezők kapcsolhatók a tartalomhoz;³⁹
- b) a szuverenitást alapvetően a tartalmán keresztül kívánja megragadni (tévesen);
- c) a szuverenitás egy absztrakt tárgy metaforájaként jelenik meg, (melynek aztán lehet belső és külső oldala, lehetnek elemei, osztható, lehet birtokosa, van belső tartalma, stb.);

³⁷ Idézi Vizi Balázs: Regionális, kisebbségi politikai mozgalmak és az európai integráció. In: Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában. Gondolat, Budapest 2007. 328.

³⁸ Arató András: Posztszuverén alkotmányozás Magyarországon. Fundamentum, 2009/3. 5.

³⁹ Ez tényalapú szuverenitás-felfogást jelent, de ez nem akadályozza annak, hogy szuverén jogok is belekeveredjenek az egyes nézetekbe.

- d) a szuverenitás korlátozható;
- e) a szuverenitás osztható;
- f) a szuverenitás nem kizárólagos;
- g) a szuverenitás nem egységes;
- h) a szuverenitás átruházható;
- i) a szuverenitás darabolható (megkülönböztetnek gazdasági, kulturális, nyelvi, költségvetési, monetáris stb. szuverenitást);⁴⁰
- j) fokozatai vannak: egy állam lehet jobban szuverén, mint egy másik;⁴¹
- k) a szuverenitás olyan valami, ami „kiürülhet”, vagy „illuzórikussá” válhat, (bár nem tudni, mi a fordítópont – így ez végtelen viták kiindulópontja).

Egy ilyen jellemzőkkel bíró, tipizált szuverenitás-felfogás teljes bizonytalanságot szül, és nem alkalmas arra, hogy a társadalmi-gazdasági-nemzetközi folyamatok értékelésénél határozott, általánosan elfogadható következtetésekre vezessen. A szuverenitás stabil fogalma (megfelelő absztrakt leírása) nélkül minden, a szuverenitással kapcsolatos kijelentés vitathatóvá válhat, és azzá is válik. A szuverenitás-felfogások sikerességét - fogalmi kontroll híján - pusztán a retorikai erejük, esetleg a nyújtott gondolati modellek attraktivitása dönti el.

⁴⁰ Pl. Várnay Ernő: Költségvetési és monetáris szuverenitás az Európai Unióban. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás 2013/1. 23-56.

⁴¹ Pl. Ormos Mária: A szuverenitásról, különös tekintettel a 16–21. század magyar történelmére. Magyar Tudomány 2013/4. 423. vagy 425.

© **Blutman László, MTA TK**

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1014 Budapest, Országház utca 30.

Felelős kiadó: Körösnéyi András főigazgató

Szerkesztő: Szalai Ákos

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: szalai.akos@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515